

**AUTIZM SPEKTR BUZILISHI: SABABLARI, BELGILARI VA
JAMIYATDAGI O‘RNI**

Maqsuda Norbosheva

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Pedagogika va psixologiya kafedrası dotsenti, PhD

Email – maqsudanarbosheva@gmail.com

Kayumova Moxinisa

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Tibbiyot fakulteti talabasi

Email – mohiniso_13@icloud.com

Odiljonov Ozodbek Odiljonovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Tibbiyot fakulteti talabasi

Email – odiljonnorkulov0@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada autizm spektr buzilishi (ASB) tushunchasi, uning sabablari, belgilari va davolash usullari haqida so‘z yuritiladi. Autizm – insonning ijtimoiy muloqoti va xulq-atvoriga ta’sir qiluvchi neyrobiologik holat bo‘lib, u turli shakllarda namoyon bo‘lishi mumkin. Maqolada autizmning erta alomatlari, tashxis qo‘yish usullari hamda davolash va terapiya metodlari haqida batafsil ma’lumot beriladi. Shuningdek, autizimli insonlarni jamiyatga moslashtirish va ularga ko‘mak berishning ahamiyati ham yoritilgan. Maqola mutaxassislar, ota-onalar va ta’lim sohasi vakillari uchun foydali bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: autizm, autizm spektr buzilishi, ASB, neyrodivergent, erta tashxis, terapiya, maxsus ta’lim, ijtimoiy moslashuv, rehabilitatsiya, sensor muammolar, inklyuziv ta’lim, nutq rivojlanishi, psixologik qo‘llab-quvvatlash, genetika, autizm sabablari, autizm belgilari, davolash usullari, xulq-atvor terapiyasi, jamiyat va autizm.

Muammoning dolzarbligi: Hozirgi kunda autizm spektr buzilishi (ASB) butun dunyoda dolzarb muammolardan biriga aylangan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, autizm bilan tug‘ilayotgan bolalar soni ortib bormoqda, bu esa jamiyatning ushbu muammoga nisbatan jiddiy e’tibor qaratishini talab qiladi. Autizimli bolalarga erta tashxis qo‘yish va maxsus ta’lim muhitini yaratish ularning kelajakdagi hayot sifatini belgilovchi asosiy omillardandir. Afsuski, ko‘plab jamiyatlarda autizm haqida yetarlicha tushuncha yo‘qligi sababli, bu holatga ega insonlar ko‘pincha noto‘g‘ri baholanadi va diskriminatsiyaga uchraydi. Shu sababli, autizm muammosi nafaqat

tibbiy va pedagogik, balki ijtimoiy jihatdan ham dolzarb bo'lib, unga oid xabardorlikni oshirish va qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Autizm spektrining buzilishi¹ (ASD) yoki oddiygina **autizm** - bu "bir nechta kontekstlarda ijtimoiy muloqot va ijtimoiy o'zaro ta'sirning doimiy kamchiliklari" va "cheklangan, takrorlanadigan xatti-harakatlar, qiziqishlar yoki faoliyat shakllari" bilan tavsiflangan neyrorivojlanish buzilishi.

Autizm - bu spektr, ya'ni u turli yo'llar bilan namoyon bo'ladi, uning zo'ravonligi va qo'llab-quvvatlash ehtiyojlari turli autizmli odamlarda keng farq qiladi. Misol uchun, ba'zi autistik odamlar og'zaki bo'lmagan, boshqalari esa og'zaki nutqni yaxshi bilishadi. Bundan tashqari, spektr ko'p o'lchovli bo'lib, 2024 yilgacha barcha o'lchamlar aniqlanmagan

Autizm ko'pincha diqqat etishmasligi giperaktivlik buzilishi (DEHB), epilepsiya va aqliy zaiflik bilan birga keladi. Tashxisning bir qismi bo'lishi kerak bo'lgan narsalar, autizmning mazmunli subtiplari yoki bosqichlari mavjudmi, va kengroq populyatsiyada autizm bilan bog'liq xususiyatlarning ahamiyati haqida kelishmovchiliklar davom etmoqda.

Autizmning ma'lum davosi yo'q. Ba'zi advokatlar uni topish zarurligiga e'tiroz bildiradilar. Amaliy xulq-atvor tahlili (ABA), nutq terapiyasi va kasbiy terapiya kabi tadbirlar bu bolalarga o'z-o'zini parvarish qilish, ijtimoiy va til ko'nikmalarini egallashga yordam beradi. AQSh Kasalliklarni nazorat qilish va oldini olish markazlari (CDC) va Evropa bolalar va o'smirlar psixiatriya jamiyati ko'rsatmalari ABA dan foydalanishni tasdiqlaydi, chunki u kundalik faoliyat va hayot sifatiga putur etkazadigan alomatlarini kamaytiradi, Sog'liqni saqlash bo'yicha Milliy Institut va Carcites of Carcies- ning yuqori sifatini tasdiqlovchi dalillar yo'q. foydalanishni qo'llab-quvvatlash Bundan tashqari, autizm huquqlarini himoya qilish harakatining ba'zilar normallashtirishni ta'kidlaydi, degan fikr tufayli uning qo'llanilishiga qarshi. ASD ning asosiy simptomlarini kamaytirish uchun hech qanday dori ko'rsatilmagan, ammo ba'zilar komorbid muammolarni engillashtirishi mumkin.

Hozirgi vaqtda autizm juda o'zgaruvchan neyrorivojlanish buzilishi sifatida belgilanadi, bu odatda keng va chuqur spektrni qamrab oladi, bir kishidan boshqasiga juda boshqacha namoyon bo'ladi. Ba'zilar qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'lib, gapira olmaydilar va rivojlanishda kechikishlarga duch kelishadi; Bu boshqa birgalikdagi tashxislar bilan ko'proq. Boshqalar nisbatan kam yordamga muhtoj; Ular ko'proq tipik nutqiy va intellektual qobiliyatlarga ega bo'lishi mumkin, ammo atipik ijtimoiy/suhbat qobiliyatlari, tor yo'naltirilgan qiziqishlar va so'zli, pedantik muloqot. Ular hali ham hayotlarining ba'zi sohalarida muhim yordamga muhtoj bo'lishi mumkin. Spektr modeli engildan og'irgacha davom etadigan davomiylik sifatida tushunilmasligi kerak, aksincha, autizm har bir odamda juda boshqacha namoyon bo'lishi mumkinligini

anglatadi. U odamda qanday namoyon bo'lishi kontekstga bog'liq bo'lishi mumkin va vaqt o'tishi bilan farq qilishi mumkin.

Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining Kasalliklarning xalqaro tasnifi (11-reviziya), ICD-11, 2018-yil iyun oyida chiqarilgan va 2022-yil yanvar oyidan boshlab to'liq kuchga kirdi. U ASDni quyidagicha tavsiflaydi:

Autizm spektrining buzilishi o'zaro ijtimoiy o'zaro ta'sir va ijtimoiy muloqotni boshlash va davom ettirish qobiliyatining doimiy kamchiliklari, shuningdek, shaxsning yoshi va ijtimoiy-madaniy konteksti uchun aniq atipik yoki haddan tashqari cheklangan xatti-harakatlar, qiziqishlar yoki faoliyat turlarining cheklangan, takrorlanadigan va o'zgarimas shakllari bilan tavsiflanadi. Kasallikning boshlanishi rivojlanish davrida, odatda erta bolalik davrida sodir bo'ladi, ammo semptomlar keyinchalik ijtimoiy talablar cheklangan imkoniyatlardan oshib ketgunga qadar to'liq namoyon bo'lolmaydi. Kamchiliklar shaxsiy, oilaviy, ijtimoiy, ta'lim, kasbiy yoki boshqa muhim faoliyat sohalarida buzilishlarni keltirib chiqaradigan darajada jiddiydir va odatda barcha sharoitlarda kuzatilishi mumkin bo'lgan shaxs faoliyatining keng tarqalgan xususiyati bo'lib, ular ijtimoiy, ta'lim yoki boshqa kontekstga ko'ra farq qilishi mumkin. Spektr bo'ylab shaxslar intellektual faoliyat va til qobiliyatlarining to'liq spektrini namoyish etadilar.

- ICD-11, 6-bob, A02 bo'limi

Belgilari

Oldindan tashxis qo'yish

Ko'pgina autizmli odamlar uchun xususiyatlar birinchi navbatda go'daklik yoki bolalik davrida paydo bo'ladi va remissiyasiz barqaror kursni davom ettiradi (turli rivojlanish vaqtlari quyida batafsilroq tavsiflanadi). Otistik odamlar ba'zi jihatlarida jiddiy darajada buzilgan bo'lishi mumkin, ammo boshqalarida o'rtacha yoki hatto ustun bo'lishi mumkin.

Bemorda klinisyenlar ASD uchun baholashni ko'rib chiqadilar:

- Ijtimoiy aloqada yoki muloqotda muntazam qiyinchiliklar
- Cheklangan yoki takrorlanadigan xatti-harakatlar (ko'pincha " qo'zg'alish " deb ataladi)
- O'zgarishlarga yoki cheklangan manfaatlarga qarshilik

Bu xususiyatlar, odatda, kerak bo'lganda, quyidagilar bilan baholanadi:

- Ishga joylashish yoki ta'lim olishda muammolar
- Ijtimoiy munosabatlarni boshlash yoki davom ettirishda qiyinchiliklar
- Ruhiy salomatlik yoki o'rganish nogironligi xizmatlari bilan aloqalar
- Neyrorivojlanish sharoitlari (shu jumladan o'rganishdagi nogironlik va DEHB) yoki ruhiy salomatlik sharoitlari tarixi

Autizm bilan bog'liq ko'plab belgilar mavjud; taqdimot juda xilma-xildir. Umumiy belgilar va alomatlar quyidagilar kiradi:

- Ko'z bilan aloqa qilishda buzilishlar
- Kichkintoyda g'o'ng'irlash yoki yo'q
- Belgilangan ob'ektlarga qiziqish bildirmaslik
- Kechiktirilgan til ko'nikmalari (masalan, tengdoshlariga qaraganda kamroq lug'atga ega bo'lish yoki o'z fikrlarini so'z bilan ifodalashda qiyinchilik)
- Boshqa bolalarga yoki vasiylarga qiziqishning pasayishi, ehtimol ob'ektlarga ko'proq qiziqish
- O'zaro o'yinlarni o'ynashda qiyinchilik (masalan, peek-a-boo)
- Narsalarning hidiga, tuzilishiga, tovushiga, ta'miga yoki tashqi ko'rinishiga yuqori yoki gipo-sezuvchanlik yoki noodatiy javob
- Muntazam o'zgarishlarga qarshilik
- O'yinchoqlardan takroriy, cheklangan yoki boshqa noodatiy foydalanish (masalan, o'yinchoqlarni qatorga qo'yish)
- So'zlarni yoki iboralarni takrorlash, shu jumladan ekolaliya
- Takroriy harakatlar yoki harakatlar, shu jumladan qo'zg'alish

• **Mumkin sabablar**

• *Asosiy maqola: Autizmning sabablari*

- Autizmga nima sabab bo'lganligi noma'lumligicha qolmoqda. Klassik autizm mezonlarida triada sifatida tasvirlangan ASD belgilarining ijtimoiy va ijtimoiy bo'lmagan tarkibiy qismlari uchun genetik, kognitiv va asabiy darajalarda umumiy sabab borligi uzoq vaqtdan beri taxmin qilingan. Ammo autizm buning o'rniga, asosiy jihatlari tez-tez sodir bo'ladigan aniq sabablarga ega bo'lgan murakkab kasallik ekanligiga tobora ko'proq shubha qilinmoqda. ASDning yagona sababi bo'lishi dargumon; tadqiqot adabiyotida aniqlangan ko'plab xavf omillari ASD ga hissa qo'shishi mumkin. Bularga genetika, prenatal va perinatal omillar (homiladorlik yoki juda erta chaqaloqlik davridagi ma'no omillari), neyroanatomik anomaliyalar va atrof-muhit omillari kiradi. Umumiy omillarni aniqlash mumkin, ammo aniq omillarni aniqlash ancha qiyin. Bilimlarning hozirgi holatini hisobga olgan holda, bashorat faqat global xarakterga ega bo'lishi mumkin va shuning uchun umumiy belgilardan foydalanishni talab qiladi.

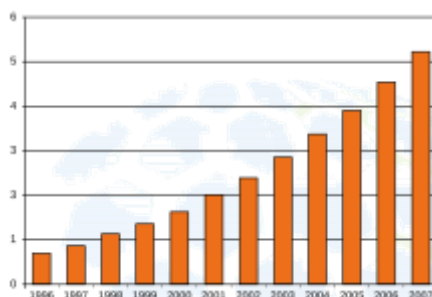
Autizm tashxisi insonning xabar qilingan va bevosita kuzatilgan xatti-harakatlariga asoslanadi. Yakuniy tashxis qo'yish imkonini beruvchi autizm spektri sharoitlari uchun ma'lum biomarkerlar mavjud emas. Muqobil tibbiyot

Ko'plab muqobil davolash usullari tadqiq qilingan va amalga oshirilgan va ularning ko'plari autizimli odamlarga zarar etkazgan. 2020 yilda autizmi bo'lgan kattalar bo'yicha tizimli tekshiruv shuni ko'rsatdiki, ongga asoslangan aralashuvlar stress, xavotir, g'azab, g'azab va tajovuzni kamaytirishi va ruhiy salomatlikni yaxshilashi mumkin.

Oldini olish

Homiladorlik paytida qizilcha bilan kasallanish autizm holatlarining 1% dan kamrog'iga sabab bo'lsa-da, qizilcha kasalligiga qarshi emlash bunday holatlarning ko'pini oldini oladi.

Epidemiologiya

AQShda 1996 yildan 2007 yilgacha har 1000 bolaga autizm bilan kasallanish holatlari sezilarli darajada oshgan.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti hisob-kitoblariga ko'ra, 2012 yildan 2021 yilgacha bo'lgan davrda har 100 boladan 1 nafari autizm bilan kasallangan, chunki bu vaqt o'tishi bilan tarqalish tendentsiyasi bilan o'sha davrda nashr etilgan tadqiqotlardagi o'rtacha hisob edi. Biroq, tadqiqotning 1% ko'rsatkichi past va o'rta daromadli mamlakatlarda tarqalishning kam baholanishini aks ettirishi mumkin. Tashxis qo'yilgan odamlar soni 1990-yillardan beri sezilarli darajada oshdi, bu qisman holatni tan olishning ortishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, autizm spektr buzilishi insonning ijtimoiy muloqoti, xulq-atvori va hissiy rivojlanishiga ta'sir qiluvchi murakkab holatdir. Uni erta aniqlash va to'g'ri yondashuv bilan qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega. Autizmli insonlarning hayot sifatini yaxshilash uchun maxsus ta'lim, terapiya va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish lozim. Jamiyatdagi har bir inson autizmga chalingan shaxslarni tushunishga va ularni qo'llab-quvvatlashga harakat qilishi zarur. Shu bois, bu mavzu bo'yicha xabardorlikni oshirish va inklyuziv muhit yaratish katta ahamiyatga ega.

Ma'lumotnomalar

1. ^Yuqoriga o'tish:^{a b c d} *Bonati M, Cartabia M, Clavenna A (2022 yil yanvar). "Autizm spektrining buzilishini tan olishda hali ham juda kechikish". Epidemiologiya va psixiatriya fanlari .31(e1). Kembrij universiteti matbuoti:*

- e1*.doi: [10.1017/S2045796021000822](https://doi.org/10.1017/S2045796021000822) .ISSN 2045-7960.LCCN 2011243374.OCLC 727338545.PMC 8786613 .PMID 35012703.S2CID 245851335.
2. [^] Pezzimenti F, Xan GT, Vasa RA, Gotham K (2019). "Autizm spektrining buzilishi bo'lgan yoshlardagi depressiya". Shimoliy Amerikadagi bolalar va o'smirlar psixiatriya klinikalari . 28 (3): 397- 409. doi : [10.1016/j.chc.2019.02.009](https://doi.org/10.1016/j.chc.2019.02.009) . PMC 6512853 . PMID 31076116 .
 3. [^] Kessidi S, Bredli L, Shou R, Baron-Koen S (2018). "Autistik kattalardagi o'z joniga qasd qilish uchun xavf belgilari". Molekulyar autizm . 9 (1): 42. doi : [10.1186/s13229-018-0226-4](https://doi.org/10.1186/s13229-018-0226-4) . ISSN 2040-2392 . PMC 6069847 . PMID 30083306 .
 4. [^] "Autizmli odamlar o'z joniga qasd qilish xavfi yuqori bo'lgan 6 ta sabab | Bugungi kunda psixologiya" .
 5. [^] "Autizm va travma chorrahasida". Spektr yangiliklari . 26 sentyabr 2018 yil. Asl nusxadan arxivlangan 2022 yil 17 noyabr . 2022-yil 17-noyabrda olindi . Va PTSD ning boshqa shakllarida ko'proq autistik bo'lgan odamlar
 6. <https://en.wikipedia.org/wiki/Autism>
 7. <https://www.who.int/>